

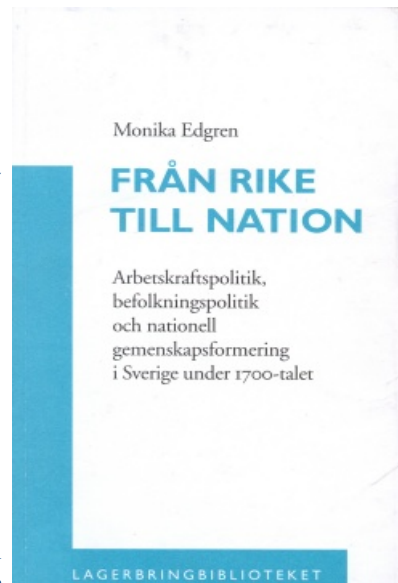

Jouko Nurmiainen

Varhaismoderni kansankoti?

Monika Edgren: *Från rike till nation. Arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i Sverige under 1700-talet.* Lagerbringbiblioteket, Historiska Media: Lund, 2001. 201 sivua.

Lundilaisen Monika Edgrenin teos *Från rike till nation* (Historiska Media, 2001) kertoo viime vuosina suosioon nousseesta aiheesta, ruotsalaisesta kansakuntatieteistä 1600- ja 1700-luvulla. Alaotsikosta poiketen kirjan sisältö todella kattaa myös suuren osan suurvalta-aikaa. Teoksen näkökulmana ovat gender- ja sosiaalishistoria, joita yhdistetään aatehistoriallisten lähteiden käyttöön. Lopputuloksena on omaperäinen, moderneihin käsitteisiin ja teorioihin nojautuva aiheen käsittely, samalla kun tutkittavalta aikakaudelta poimitaan lyhyeen tarkasteluun varsin vaihtelevia, teoksen tulkintaan sopivia lähdeaineistoja. Ruotsalaisen genderhistoriallisen keskustelun ulkopuolelta tuleva lukija voikin tuntea Edgrenin perspektiivin jossain määrin vieraaksi monine teorioineen. Teos on kuitenkin joka tapauksessa kiinnostava, sillä sen taustojen miettiminen voi vähintään auttaa meitä ymmärtämään ruotsalaisen ja suomalaisen akateemisen keskustelun eroja. Tämän lisäksi Edgren voi myös valaista 1600- ja 1700-luvun yhteiskunnan olemusta, jos lukijan näkökulman painopiste on alamaisuuden ja valtakuntaretoriikan aatehistoriassa. Aikakauden väestöpolitiikasta Edgren sanoo kenties yllättäen vähemmän sellaista omaperäistä, joka ei olisi suoraan sidoksissa kirjan alaotsikon 1600-1700-luvun osalta varsin anakronistiseen kansankotiretoriikkaan.

Edgren itse kutsuu erilaisia opinharjoittamisen traditioita yhdistelevää ja historiaa "tieteellistävää" metodiaan refleksiiviseksi tulkinnaksi, *refleksiv tolkning*. Käsite on lainattu niin ikään ruotsalaisilta Mats Alvessonilta ja Kaj Sköldbergiltä. Tavoitteena on ennakkoluulottomuuden kautta painottaa luovuutta ja asiarikkautta, *poängrikedom*, sekä selventää tai selittää todellisuutta, *förklara*

verkligheten. Sinälläänhän tällainen poststrukturalismin kieltä hyödyntävä teoriatausta ei ole niin uusi tai poikkeava verrattuna nykyään tavanomaiseen ei-positivistisen historiankirjoituksen teoriaan. Molempien lähtökohta on hermeneutiikassa, molemmat painottavat tulkinnan perustumista autenttiselle aineistolle ja molemmat myös tunnustavat diskurssien moniselitteisyyden ja usein sisäsyntyisen ristiriitaisuuden.

Sanoisin itse tämän niin, että Edgrenin antaman esimerkin perusteella metodisia painotuseroja perinteisen ja "refleksiivisen" tulkinnan välillä löytyy lähinnä retoriikan radikaaliuden asteesta. Kyse on siitä, yhdisteleekö tutkija ensi näkemältä erillisiä seikkoja toisiinsa "postmodernisti" niiden eroja korostaen, vai "perinteisesti" yhdistäviä tekijöitä etsien. Lopputuloshan on kuitenkin tieteenfilosofisesti molemmissa tapauksissa melko sama, sillä molemmat hermeneutiikat perustuvat tutkijan tekemälle kohdeaineiston ja tutkimuskysymysten valinnalle ja johtavat tavalla tai toisella teoksen läpäisevän ja mennyttä konstruoivan tulkintakaaren muodostumiseen. Refleksiivinen tulkinta vain tuntuu sallivan käyttäjälleen enemmän vapauksia teoreettisten sanavalintojen ja assosiaatioiden suhteen. Näin siis, jos minun laillani epäilee, onko asiarikkautta ja hyvää mielikuvitusta käyttää esimodernista ajasta modernin yhteiskunnan termejä myös silloin, kun se ei ymmärrettävyyden vuoksi ole lainkaan välttämätöntä. Kritiikkini koskee erityisesti työvoimapolitiikan käsitettä heti kirjan alaotsikossa. Silti haluan painottaa, että ennakkoluulottomuus sinänsä on varmasti tutkijalle ja myös tulkinnalle tärkeä ominaisuus. Ongelmaksi voi vain nähdä sen, että Edgrenin kirjan vakuuttavimmalta annilta tuntuvat ne osat, jotka eivät perustu niinkään sovinnaisen retoriikan hylkäämiselle vaan varsin perinteiselle historiakäsitykselle.

Ennen katsausta teoksen empiiriseen sisältöön tulee kuitenkin mainita vielä pari Edgrenin käsitteellistä kehittelyä. Näistä tärkein on niin sanotun sosiaalisen kansalaisuuden, *socialt medborgarskap*, soveltamisyritys varhaismoderniin aikakauteen. Tällä 1800- ja 1900-luvun luokkayhteiskunnan historiografiasta poimitulla termillä tarkoitetaan tässä yhteydessä paitsi samastumista tiettyyn kansakuntayhteyteen, myös samastumista muihin sosiaalisiin sisäryhmiin, kuten säätyyn tai sukupuoleen. Edgren huomauttaa ansiokkaan avoimesti itsekin, että koko kansalaisuuden käsitettä on pidetty myös hyvin ongelmallisena, lähinnä siksi, että se tuntuu kovin helposti pakenevan analytyttistä, ryhmäsidonnaisuuden ominaisuuksia erittelevää tarkempaa määrittelyä. Ongelmallista voi olla muun muassa se, kuinka kansalaisuuteen samastumisen voimakkuutta mitataan. Käy helpoksi todistella näennäisesti jonkin asian merkittävyyttä pelkästään sillä, että joku aikalainen mainitsee sen. Erilaisten ilmiöiden alkujuurien etsiminen muuttuu näin yhä mielivaltaisemmaksi, kun välineet laajemman julkisuuden arvioimiseksi puuttuvat. Esimerkkini on Edgrenin teoksesta: jos tarkastelun kohteena on 1600- ja 1700-luvun "sosiaalipolitiikka", on toki ilmeistä ja odotettua, että myöhemmin väestö- ja työvoimapolitiittisiksi nimitetyt kysymykset ovat askarruttaneet jo varhaismoderneja vaikuttajia, mutta samalla on varsin ilmeistä, että poliittisen julkisuuden ja kulttuurin painopisteet määrittäivät vielä tuolloin varsin toisin. Ei esimerkiksi ole lainkaan samantekevää, puhutaanko työväestöstä tavoitteena kansallisen voiton maksimointi vai työväestön elinolosuhteiden turvaaminen.

Sinänsähän Edgrenin idea sosiaalisen kansalaisuuden ja genderhistorian yhdistämisestä on jännittävä. Naisten patriottisuuden

ja naisten työn sekä äitiyden valjastaminen pidemmälle kontrolliaan ulottaneen valtion palvelukseen tuo modernin synnyksi kutsuttuun makrohistorialliseen tai -sosiologiseen prosessiin laajan ja usein unohtuvan lisäulottuvuuden. Ikävää vain on, että Edgrenin luku "valtiollisista äitiyskonstruktioista" koskee pelkkää 1700-lukua, mikä jättää teoksen muilta osiltaan kattaman pidemmän periodin aikana tapahtuneet muutokset varsin alustavien kommenttien tasolle.

Toimivimmillaan Edgrenin 1600- ja 1700-luvun vertailu on teoksen alkupuolella, kun ensin esillä ovat käsitykset kansasta ja omaisuudesta 1600-luvun valtakunnassa, mitä seuraa välittömästi vastaava 1700-lukua koskeva osuus. Kuninkaan persoonan ja oikean uskon korostaminen 1600-lukuisina samastumiskohteina on tavanomaisuudessaan vakuuttava näkemys. Väestökirjanpidon kehittämisen taustalle asetettu päämäärä kerätä tehokkaammin veroja on yhtä lailla osa yllätyksetöntä mahtivaltioajan kuvausta, aivan kuten on myös ajatus siitä, että irtolaisia ja muuta työkykyistä köyhälistöä pyrittiin värväämään sotapalvelukseen. 1700-lukua käsiteltäessä taas puolestaan korostuu erilaisten oikeusistuinten ja ylipäänsä lainkäytön taholta suoritettu valvonta ja työväestön olosuhteiden säätely. Kun muistetaan kaupunkien kasvussa ollut rooli valtakunnassa ja niiden maaseutua byrokraattisempi hallinto- ja oikeusjärjestelmä, on myös kuvauksen tätä puolta helppo uskoa, varsinkin kun vapaudenajan hallitusmuodoista ja kuninkaanvakuutuksista ja niiden moniselitteisestä valtakunta- ja kansakuntakuvasta todetaan vain lyhykäisyydessään ongelmattomia väittämiä.

Kokonaan oman päälukunsa kirjassa saavat 1700-luvun väestöpoliittiset linjaukset ja keskustelut. Jo sivuttu äitiyden roolin muutosta käsittelevä katsaus kuuluu tähän lukuun, minkä lisäksi tilaa saa aikakauden aatehistoriassa usein mainittava Ruotsin Tiedeakatemian 1760-luvulla järjestämä kirjoituskilpailu väestön maastapaon syistä. Muun muassa Anders Chydeniukseen viittaava Edgren yhdistää kuitenkin omaperäisesti koko puheenaiheen Michel Foucaultin teoksen *Histoire de la sexualité* ykkösosan "La volonté de savoir" ("Tiedontahto") englanninkielisen laitoksen alkusivuihin. Siellä Foucault toteaa 1700-luvun uutuudeksi, että alamaisten tai kansan sijaan hallitsemisen kohteeksi nousivat 'väestöt', joiden Foucaultia edelleen lainaten nähtiin lisääntyvän "kuin maan hedelmät", sen mukaan, miten viisaasti valtakunnan resursseista huolehdittiin. Näkemys on kiinnostava eikä ainakaan ristiriitainen hyödyn aikakauden yleiskuvan kanssa, mutta vaikka 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsissa olisi huolehdittukin myös kaupunkilaisista aviottomista lapsista tai orvoista aiempaa edes hieman paremmin, niin silti tulee muistaa, ettei "lapsitehtailu" kuitenkaan tainnut olla vapaudenajan lopun tai kustavilaisen ajan Ruotsin yhteiskuntaelämän piirteistä kaikkein päällimmäisin.

Omasta näkökulmastani mielenkiintoisin luku kirjassa koskee "rakkautta isänmaahan", eli 1700-luvun jälkipuoliskolla esitettyjä puheenvuoroja maan tai maakuntien asukkaiden luonnollisista velvollisuuksista syntymäseutujaan kohtaan. Edgren siteeraa muiden mukana turkulaisprofessori Pehr Adrian Gaddia ja kuvaa, kuinka isänmaa miellettiin myös joksikin muuksi kuin pelkäksi syntymäpaikaksi. Se alkoi olla paikka, jossa ihminen oli kasvanut ja jossa hän sai nauttia kansalaisvapauksia ja -oikeuksia, ja kuinka ihmisen siksi tuli vastavuoroisesti, mutta vapaaehtoisesti suorittaa isänmaalleen velvollisuuksia. Miehet puolustivat maata ja naiset huolehtivat seuraavasta sukupolvesta, jatkoi Gadd.

Kysymykseksi nousee tämän jälkeen varsin luontevasti se, mitä isänmaalla tarkoitettiin. Edgren viittaa hyvin lyhyesti rajaseutujen lojaliteetteihin ristiriitatilanteissa ja jatkaa "työvoimapolitiikalla": kuinka 1700-luvun puoliväliä lähestyttäessä alettiin entistä enemmän keskustella työttömyydestä ja köyhyydestä erityisesti kansallisena (*nationell*) ongelmana. Kansalliseen retoriikkaan juuri tällä kohdin enempää syventymättä Edgren jatkaa työttömän käsitteeseen ja jälleen Chydeniukseen viitaten siihen, kuinka työttömyyttä ei enää nähty välttämättä yksilön omaksi synniksi tai syyksi, vaan yleiseksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, valtakunnan resurssien vahingolliseksi tuhlaukseksi. Tämä on Edgrenin mukaan erityisen merkittävä murroshetki tiellä kohti kansakuntaa, joka asuu tietyllä alueella, tietyssä maassa, ja kattaa maan koko asujaimiston.

Erityisintressien sijaan esille nousee entistä vahvemmin yhteinen hyvä, jolloin tutkittavaksi jää, kuten Edgren toteaa, muuttuuko myös kansakuntaretoriikka tuolloin tähän samaan, kattavaa yhteisyyttä tarkoittavaan suuntaan. Edgren referoikin vielä viimeisessä pääluvussa ennen yhteenvetoa *natio*-käsitteen muuttuvia merkityksiä 1600-luvulta 1700-luvun lopulle. Hän lähtee liikkeelle erityisestä ja toisilleen vieraita ihmisryhmiä erottelevasta kotiseutu- ja syntyperäkäsitteestä (*natio* esim. yliopistojen osakuntien merkityksessä) ja etenee kohti koko kansakuntaa tarkoittavaa ja yhdistävää yleiskäsitettä. Välineenä Edgrenin ekskursiossa on 1700-luvulla laadittu kansantaloutta koskeva kirjallisuus erityisesti kansallisesta voitosta, *den nationella vinsten*. Käsittemurroksen tietty epämääräisyys tai -lineaarisuus tulee lyhyessä katsauksessa kuitenkin esille, kuten myös se, että keskenään ristiriitaista terminologiaa esiintyi vielä pitkään erilaisissa yhteyksissä. Suurelta osin käsittelemättä jää kysymys, milloin kuuluminen tiettyyn kansakuntaan vielä salli samanaikaisen kuulumisen muihinkin kansakuntiin, ja milloin tästä samastumisesta alkoi kehittyä jakamatonta lojaalisuutta vaativa periaate. Edgrenin menneisyydestä etsimän muutoksen olemassaolo saa näin odotetusti tukea, mutta tuntuisi siltä, että tätä laajaa ilmiötä tulisi tutkia vielä paljon lisää ja analyttisemmin ennen kuin siitä voidaan esittää juurikaan tätä syvällisempiä luonnehdintoja.

Mihin Edgren sitten mahtaa pyrkiä teoksellaan? Millainen Ruotsi-kuva kirjan takana vaikuttaa? Mikä on se keskustelu, johon tämä kirja muodostaa puheenvuoron, eli mitä tarkoittaa ruotsalainen nationalismi ja missä suhteessa koko käsite on ruotsalaiseen kansankotiajatteluun? On ilmeistä, että postmoderni, eurooppalaista integraatiota painottava ja jälleen kerran myös kansallisia kaksoisidentiteettejä salliva aikamme korostaa tarvetta keskustella aiemmista periodeista, jolloin poliittisesti ymmärretty kansakunta ei ollut päällimmäisin samastumiskohde. Silti tällaista kirjaa ei olisi helppoa kuvitella ilmestyväksi Suomessa tai edes vaikkapa Saksassa tai Ranskassa. Mutta Ruotsissa kyllä.

Länsinaapurissammehan on perinteisesti oltu ylpeitä monien kiihkonationalismin muotojen puuttumisesta yhteiskunnasta. Näin on ollut jopa siinä määrin, että välillä on tuntunut hankalalta edes luetella ruotsalaista kansakuntaa määrittäviä tekijöitä tai määrittellä leimallisesti riikinruotsalaista kulttuuria. Kielinationalismiakin on 1900-luvulla hillinnyt toisaalta ruotsalaisuuden asema myös naapurissa, siis täällä Suomessa, ja toisaalta Ruotsin alueella puhutun kielivalikoiman jatkuva laajeneminen suurten siirtolaismäärien myötä. Ruotsalaisista tuntuukin monen mielestä tekevän ruotsalaisia ei pelkästään kieli eikä varsinkaan kiihkeän sotainen lähihistoria,

vaan yhteiseksi koettu ylpeys edistyksellisestä ja turvallisesta hyvinvointivaltiosta. Poleemisesti voisikin kärjistää, että tuskin missään muussa maassa olisi mahdollista, että valtakuntaidentiteetin muuttumista kansakuntaidentiteetiksi selitettäisiin tällä tavoin tiedostavasti, varhaismodernin köyhäinhuollon ja päivähoiton kehittämisen kautta, kuin Edgren teoksessaan tekee.

Kirjan esitteli Jouko Nurmiainen, joka on FM ja valmisteleekin Helsingin yliopiston historian laitoksessa väitöskirjaansa 1700-luvun Ruotsin porvariston regionaali-identiteeteistä.

ENNEN JANYT

Historian tietosanommat